

Katsauksia

Jouko Nätti, Pasi Pyöriä, Satu Ojala & Timo Anttila

Suomalaisten palkansaajien kotona työskentely ja työssä liikkuminen

Tietotyön yleistyminen on hämärtänyt työn aika- ja paikkasidonnaisuutta. Paperit, kännykät ja kannettavat tietokoneet kulkeutuvat paitsi työmatkoille myös koteihin ja vapaa-aikaan. Hajautettu työ onkin yleistynyt, vaikka kehitys ei ole kaikilta osin edennyt optimistisimpien ennusteiden mukaisesti. Etätyöstä on pitkään kaavailtu jopa aluepolitiikan välinettä työpaikkojen sijainnin tasapainottamiseksi (Leinamo 2009). Kuitenkin työpaikkojen keskittyminen kasvukeskuksiin on jatkunut, ja siten haja-asutusalueet näyttäisivät jääneen vaille etätyöstä kaipaamaansa piristysruisketta (Helminen *et al.* 2003).

Erilaisia ajan ja tilan suhteen vaihtelevia työn organisoinnin muotoja on kokoavasti kutsuttu hajautetuksi työksi. Siinä missä esimerkiksi etätyöhön on perinteisesti liittynyt mielikuva yksin kotona työskentelystä, käsite hajautettu työ kuvaa paremmin nykytyöelämän vaatimuksia. Hajautettua työtä kuvataan monin eri käsittein, jotka ovat osin päällekkäisiä: etenkin niin kutsuttujen e-työn, virtuaalin työn, mobiilin työn sekä etätyön käsitteet limittyvät toisiinsa (Ojala 2009). Varsinkin tietotyössä risteävät useat joustavan työn ulottuvuudet. Tiedon tuottamiseen ja jakamiseen perustuvien asiantuntija-ammattien joustavuus syntyy työhön kuuluvasta suunnittelusta ja ideoinnista, jotka eivät välttämättä katso aikaa eikä paikkaa. Tietotyössä myös yhteistyötä on mahdollista organisoida virtuaalisesti.

Katsauksemme keskiössä ovat palkkatyöperustainen kotiansiotyö sekä liikkuva työ. Kotona työskentelyä käsittelemme työpaikalla tehtyä työtä korvaavan etätyön sekä täydentävän ylityön näkö-

kulmista, jotka molemmat ovat palkkatyöntekijöille tyypillisiä etätyön muotoja. Kysymme, onko etätyöstä tullut visioiden veroinen työllistäjä maaseudulla vai jääkö se kaupunkilaisten etuoikeudeksi. Liikkuvalla työllä viittaamme fyysiseen liikkumiseen työpaikan ulkopuolella Suomessa ja ulkomaila. Tarkastelumme pääpaino on aiemmin vähälle huomiolle jääneessä alueellisessa ulottuvuudessa kotona työskentelyn ja liikkuvan työn suhteen.

Määrittelemme aluksi keskeiset käsitteet. Seuraavaksi kuvaamme kotona työskentelyn ja liikkuvan työn luonnetta, yleisyyttä ja ominaispiirteitä aiemman tutkimuksen perusteella. Tulososassa analysoimme, keitä työssä liikkuminen koskee ja missä määrin alueellista vaihtelua ilmenee. Tutkimuskirjallisuuden lisäksi käytämme empiirisenä aineistona Tilastokeskuksen vuosien 1990–2008 työolotutkimuksia.

Hajautetun työn monet muodot

Kotona työskentely on ennen teollistumista ja maaltamuuttoa ollut yleistä. Maaseutuammattien lisäksi kotiansiotyön perinteiseksi muodoksi on kutsuttu teollisuustyöhön rinnastettavaa työtä, jota on maanviljelyn ohella tehty kotona. Leimallista tälle on ollut matalapalkkaisuus ja yksitoikkoisuus. Kotona on työskennelty pienteollisuuden alihankkijoina tai, kuten maailmalla yhä yleisesti, heikosti palkattuina kodinhoitajina (Felstead *et al.* 2005: 41–43). Suomessa koko- tai osa-aikainen työ kotona on ollut tyypillistä opettajille, perhepäivähoitajille ja pienyrittäjille (Salmi 1991; Julkunen *et al.* 2004).

Viittaamme kotiansiotyöllä päätyöhön kuuluvaan palkkatyöperustaiseen kotona työskentelyyn, joka on lisääntynyt tietotyön yleistymisen myötä. Tällaisen modernin kotiansiotyön muotoja ovat etätö sekä täydentävä ansiotyö (Sullivan 2003; Fenner & Renn 2010). Käsite etätö viittaa työn tekemiseen erillään työnantajan tiloista, joskin se tavanomaisesti liitetään työn tekemiseen kotona (Helle 2004). Varsinaisesta etätyöstä on kyse silloin, kun työn tekemisestä kotona, joko kokonaan tai osittain, on sovittu työnantajan kanssa. Täydentävällä ansiotyöllä kuvataan palkansaajia, jotka tekevät päätoimeensa liittyviä tehtäviä kotona ylityönä iltaisin ja viikonloppuisin työpaikalla työskenneltyjen työtuntien lisäksi. Täydentävä kotiansiotyö on tyypillistä erityisesti keskiluokkaisissa tietotyön ammateissa (Julkunen *et al.* 2004).

Perinteisesti etätöyön määritelmään on luettu mukaan tietotekniikan käyttö (Mirchandani 2000). Tietyn laitteen käytön perusteella tehtävää eroa etätöyön ja muun kotona työskentelyn välillä on tosin pidetty teennäisenä (Sullivan 2003). Tietotekniikan käytön selvittäminen kuitenkin mahdollistaa kotona tehtävän työn tyypittelyn perinteisten ja modernien työmuotojen välillä (Peters *et al.* 2004) etenkin työntekijätason kyselyaineistoja käytettäessä. Tässä emme kuitenkaan ole ottaneet tietotekniikan käyttöä etätöyön kriteeriksi, koska se ei enää erottele palkansaajia toisistaan. Nykyisin jo 84 prosenttia suomalaispalkansaajasta käyttää tietotekniikkaa työssään (Lehto & Sutela 2009: 169).

Liikkuva työ viittaa pääasiallisen työpaikan ulkopuolella – kuten asiakkaiden tiloissa tai kulkuvälineissä – työskentelyyn (Vartiainen *et al.* 2005). Kuten kotona työskentely, myös liikkuva työ on tavanomaista asiantuntija-ammateissa (Helminen *et al.* 2003). Kuitenkin fyysisesti liikkuvaa työtä tehdään paljon myös työntekijäammateissa, joihin ei sisälly yhtä paljon teknologian tuomaa glooriaa kuin tietotyöhön. Työntekijäasemissa tehtävää liikkuvaa työtä kuvannee tietyn, etukäteen suunnitellun reitin ja aikataulun mukaan eteneminen esimerkiksi kuljetustehtävissä, kun taas asiantuntijoiden liikkuminen on omaehtoisempaa, joskin esimerkiksi yhteistyötahojen kanssa tehtyjen sopimusten rajaamaa liikettä. Monissa käsitteellistyksissä liikkuvaan työhön liitetään fyysisen liikkeen lisäksi myös virtuaalisia ja sosiaalisia ulottuvuuksia (esim. Pekkola 2002), joita emme kuitenkaan tässä tarkastele.

Kotona työskentely ja liikkuva työ aiemman tutkimuksen valossa

Eurooppalaisittain suomalainen työelämä näyttää joustavana. Vuoden 2005 eurooppalaisen työolotutkimuksen mukaan (Parent-Thirion *et al.* 2007) kahdella kolmesta (67 %) EU27-maiden palkansaajasta on työssään kiinteät alku- ja lopetusajat, siinä missä suomalaispalkansaajien joukosta kiinteät työajat olivat kaikkein harvinaisimmat (51 %). Suomessa päivittäinen työaika myös vaihtelee enemmän kuin EU-maissa keskimäärin (Lehto & Sutela 2009: 136).

Voidaan olettaa, että erilaiset liikkuvan työn muodot ovat yleistyneet Suomessa etenkin tietoperustaisten työtehtävien osalta, sillä lähes puolet työvoimasta tekee tietotyötä (Pyöriä *et al.* 2005). Työn liike onkin ensisijaisesti sidoksissa työn luonteeseen, kuten työn autonomiaan. Muita liikkumiseen yhteydessä olevia tekijöitä ovat tietoteknologian ohella kotien, kulkuvälineiden ja erilaisten tilojen fyysiset ominaisuudet.

Tällä vuosituhanella tietotyöntekijöiden liikkumiseen ovat vaikuttaneet etenkin uudistuneet työn organisoimisen tavat ja työntekijöiden saama autonomia. Tietotyötä alkoivat kuvata sen joustavuus ja työprosessin henkilökohtaisuus (Julkunen 2008). Siten pelkästään tietotekniikan yleistymisellä ei voida selittää työn liikkumisen lisääntymistä. Liikkuvassa asiantuntijatyössä tyypillisimpiä mukana kulkevia työtehtäviä ovat lukeminen, kirjoittaminen sekä esitelmien ja koulutuksen valmistelu; kyse on tehtävistä, joita tietotekniikka helpottaa, mutta jotka eivät välttämättä ole siitä riippuvaisia (Julkunen *et al.* 2004).

Kotona työskentelyn muodoille ei ole vakiintunut yleisesti hyväksyttyä määritelmää, mikä vaikeuttaa kansainvälisiä vertailuja. Saatavilla olevan vertailutiedon perusteella kotona tehtävä ansiotyö näyttäisi Suomessa olevan yleisempää kuin useimmissa muissa EU-maissa tai Yhdysvalloissa (Parent-Thirion *et al.* 2007). Vuoden 2005 eurooppalaisen työolotutkimuksen mukaan Suomi sijoittuu kärkijoukkoon kotona tehtävän työn yleisyydessä: kolmannes suomalaisista ja joka viides koko Euroopassa työskenteli kotona vähintään neljänneksen työajastaan (Broughton 2007). Yleisintä kotona työskentelyä oli koulutus-, rahoitus- sekä kiinteistöaloilla (Parent-Thirion *et al.* 2007).

Tilastokeskuksen työolotutkimusten mukaan vuonna 2003 vajaa kolmannes suomalaisista palkansaajista teki kotonaan päätyöhönsä liittyviä tehtäviä ainakin joskus, mutta vain yksi sadasta työskenteli pelkästään kotona. Vuonna 2008 ko-

tona työskentelevien osuus oli lisääntynyt 34 prosenttiin, ja pelkästään kotona työskenteli kaksi palkansaajaa sadasta (Lehto & Sutela 2008: 139). Vaikka kolmannes palkansaajista tekee töitä ainakin joskus kotona, useimmat työskentelevät kotona vain lyhyen aikaa, muutaman tunnin viikossa. Sama pätee myös etätööhön. Tyypillinen etätöntenkijä työskentelee kotona satunnaisesti ja saattaa poiketa varsinaisella työpaikallaan kesken ”etätöypäivän” (Helminen *et al.* 2003). Samansuuntaisia tuloksia on saatu Tilastokeskuksen ajankäyttötutkimuksen haastatteluaineistoa hyödyntämällä (Nätti *et al.* 2004).

Kotona työskentely vaihtelee selvästi sosioekonomisen aseman mukaan. Kuten Anna-Maija Lehto ja Hanna Sutela (2008: 139) ovat raportoineet vuoden 2008 työoloaineistosta, 70 prosenttia ylempistä toimihenkilöistä, mutta alemmista toimihenkilöistä 27 ja työntekijöistä vain 9 prosenttia tuo joskus töitä kotiin. Keskeinen tekijä ansiotyön ja kodin välisen rajan haurastumiselle on siten työntekijän sosioekonominen asema ja siihen liittyen työn luonne. Lisäksi kytkös tietotyön ja kotiansiotyön yleistymisen välillä on ilmeinen: tietotyöntekijöihin keskittyneen tutkimuksen mukaan valtaosa (74 %) tietotyöntekijöistä työskentelee kotona vähintään tunnin viikossa (Nätti *et al.* 2005). Osuus on selvästi korkeampi verrattuna kaikkiin palkansaajiin (työoloaineiston mukaan keskimäärin kolmannes vuonna 2008).

Työn luonteen ohella vaikutusmahdollisuudet työhön sekä työssä koettu kiire ja aikapaine ovat yhteydessä kotiansiotyöhön. Tietotyössä ansiotyön valuminen kotiin on pikemminkin pakko kuin mahdollisuus (Nätti *et al.* 2005; Pyöriä *et al.* 2005). Kyse voi olla siitä, että normaali työaika ei yksinkertaisesti riitä, tai sitten kotiin viedään sellaisia keskitymistä vaativia tehtäviä, joiden hoitaminen varsinaisella työpaikalla on vaikeaa esimerkiksi jatkuvien keskeytyksien tai asiakkaiden läsnäolon takia.

Kysymykset työn liikkuvuudesta sen fyysisen sijainnin mukaan sisällytettiin työolotutkimukseen vasta vuonna 2008, joten emme voi tässä sanoa, mihin suuntaan liikkuminen on kehittynyt. Lehdon ja Sutelan (2008: 142–143) mukaan vuonna 2008 joka kymmenes palkansaajana ja 27 prosenttia miehistä liikkuu päätyöpaikkansa ulkopuolella vähintään puolet työpäivästään. Naisista 42 prosenttia ja miehistä neljännes sen sijaan ei liikkunut työssä lainkaan. Liikkuminen on selvästi arkipäiväisintä yksityisellä sektorilla (11 % liikkuu lähes koko työaikansa), joskin yksityiseltä sektorilta löytyy myös eniten työntekijöitä (36 %), jotka eivät koskaan liiku työssään.

Tavoitteet ja menetelmät

Tarkastelemme seuraavassa hajautettua työtä Suomessa sekä kotona tehtävän työn (etätö ja työpäiviä täydentävä ylityö) että liikkuvan työn näkökulmista. Kysymme ensiksi, keitä liikkuminen työpaikan ulkopuolella sekä kotona työskentely koskevat. Tätä tarkastelemme sukupuolen, iän ja sosioekonomisen aseman avulla. Toiseksi kysymme, missä määrin liikkuminen työssä vaihtelee alueellisesti, mitä Suomessa on tutkittu vain vähän (esim. Helminen *et al.* 2003). Kumpakaan tutkimuskysymystä tarkastelemme ajallisten muutosten näkökulmasta silloin, kun aineisto antaa siihen mahdollisuuden.

Tutkimusaineistona käytämme Tilastokeskuksen vuosien 1990, 1997, 2003 ja 2008 työolotutkimuksia (3500–4500 vastaajaa). Liikkuvan työn ajallista muutosta ei ole mahdollista tarkastella työoloaineistoilla, koska tätä on kysytty ensi kerran vasta vuonna 2008. Aluenäkökulmassa käytämme läänijakoa ja kuntamuotoa (kaupunki / muu kunta). Läänijako on muuttunut tarkastelujaksolla, mutta olemme rakentaneet uuden läänimuuttujan, jonka avulla voimme katsoa ajallista muutosta (vuoden 1997 lääniuudistuksen seurauksena läänien määrä puolittui kahdestatoista kuuteen). Tarkastelussamme läänejä on viisi: Etelä-Suomi (+ Ahvenanmaa), Länsi-Suomi, Itä-Suomi, Oulu sekä Lappi. Analyysimenetelmänä käytämme ristintaulukointia.

Etätö ja täydentävä ylityö kotona

Kotona työskentelyn yleisyyttä on kartoitettu työolotutkimuksissa kysymällä palkansaajilta, tekevätkö he joskus päätyöhön liittyviä töitä kotona. Osittain kotona työskenteleville on osoitettu jatkokysymys työn luonteesta: onko se työnantajan kanssa sovittua normaalityöaikaan kuuluvaa työtä, ylityötä vai molempia.

Tässä määrittelemme etätöksi työnantajan kanssa sovittua tehtävän kotiansiotyön, joka sisältyy normaalityöaikaan. Tähän ryhmään sisällytämme myös kokoaikaisesti kotona työskentelevät vastaajat (1,3–1,6 % kaikista vastaajista vuosittain, $n=42-72$), koska arvioimme heidän työnsä ajoittuvan pääsääntöisesti normaaliin työaikaan. Täydentävän ylityön tekijöiksi luokittelemme ylityötä kotona tekevät sekä ne, jotka ilmoittavat kotona työskentelyyn kuuluvan sekä sovittua normaalityöaikaan kuuluvaa työtä että ylityötä. Näin teemme selvän eron normaalityöajan puitteissa tapahtuvan kotiansiotyön ja kotiin vietävien ylityöiden välille.

Etätyö on yleistynyt varsin hitaasti: vuonna 1990 etätyöntekijöiden osuus palkansaajista oli 10 prosenttia ja vuonna 2008 13 prosenttia (taulukko 1). Etätyö ei juuri vaihtele sukupuolen mukaan. Myös ikäryhmien väliset erot ovat vähäisiä lukuun ottamatta nuorinta 15–24-vuotiaiden ikäryhmää, jossa etätyö on vähäisintä. Mielenkiintoista on kuitenkin havaita, että etätyö on yleistynyt eniten 25–34-vuotiailla nuorilla aikuisilla, mikä saattaa viitata siihen, että rässä ikäryhmässä etätyö tukee jossain määrin työn ja perheen yhteensovittamista. Myös koulutustason nousu selittää etätyön lisääntymistä nuorilla. Selvimmin etätyön yleisyys vaihtelee sosioekonomisen aseman mukaan: ylemmistä toimihenkilöistä etätyötä tekee reilu neljäsosa, työntekijöistä vain muutama prosentti. Yksityiskohtaisemmalla luokittelulla ilmenee, että

etätyö on yleisintä opetus- (44 %) ja johtotehtävissä (24 %) (v. 2008).

Täydentävä ylityö kotona on yleistynyt etätyötä selvimmin: vuonna 1990 kotona ylityötä tekevien osuus palkansaajista oli 16 prosenttia, vuonna 2008 22 prosenttia. Etätyön tavoin täydentävä ylityö ei juuri vaihtele sukupuolen mukaan. Myös ikäryhmien väliset erot ovat vähäisiä lukuun ottamatta nuorinta ikäryhmää, jossa täydentävä ylityö on vähäisintä. Eniten täydentävä ylityö on yleistynyt 35–64-vuotiailla. Tämä liittyyneen työn lisääntyneisiin joustovaatimuksiin uran edetessä. Kuten etätyökin, täydentävä ylityö vaihtelee selvimmin sosioekonomisen aseman mukaan: ylemmistä toimihenkilöistä täydentävää ylityötä tekee lähes puolet, työntekijöistä vain muutama prosentti. Yksityiskohtaisemmalla luokittelulla ilmenee, että

Taulukko 1. Kotona työskentelevien osuudet palkansaajista taustamuuttujittain 1990–2008.

	Etätyö					Ylityö				
	1990 (%)	1997 (%)	2003 (%)	2008 (%)	Muutos (%-yks.)	1990 (%)	1997 (%)	2003 (%)	2008 (%)	Muutos (%-yks.)
Sukupuoli										
mies	10	13	11	13	+3	16	18	21	23	+7
nainen	10	15	11	13	+3	16	18	20	22	+6
kaikki	10	14	11	13	+3	16	18	21	22	+6
Ikä										
15–24	6	9	7	8	+2	7	8	8	8	+1
25–34	10	12	11	17	+7	18	22	20	21	+3
35–44	12	14	12	16	+4	19	19	25	27	+8
45–54	10	15	11	12	+2	16	16	22	25	+9
55–64	12	14	11	10	–2	13	16	18	21	+8
Sosioekonominen asema										
ylempi toimihenkilö	26	32	27	27	+1	44	42	43	45	+1
alempi toimihenkilö	10	11	9	11	+1	16	17	18	20	+4
työntekijä	4	6	2	4	0	4	4	6	6	+2

Taulukko 2. Kotona tehdyn etätyön ja ylityön osuudet lääneittäin ja kuntamuodon mukaan 1990–2008.

	Etätyö					Ylityö				
	1990 (%)	1997 (%)	2003 (%)	2008 (%)	Muutos (%-yks.)	1990 (%)	1997 (%)	2003 (%)	2008 (%)	Muutos (%-yks.)
Lääni										
Etelä-Suomi	8	12	10	14	+6	20	19	23	25	+6
Länsi-Suomi	11	14	13	13	+6	14	17	18	20	+6
Itä-Suomi	11	15	11	11	0	14	18	20	24	+10
Oulu	10	13	12	12	+2	17	16	22	15	–2
Lappi	13	18	13	13	0	12	17	14	19	+7
Kuntamuoto										
muu kunta	11	14	11	15	+4	14	13	19	20	+6
kaupunki	10	14	11	13	+3	17	20	21	23	+6

täydentävä ylityö on etätöiden tavoin yleisintä opetus- (50 %) ja johtotehtävissä (51 %) (v. 2008).

Lääneittäin tarkasteltuna etätöntehtävien osuus on hieman keskimääräistä suurempi Etelä-Suomessa (taulukko 2). Täydentävää ylityötä kotona tekevien osuus on keskimääräistä suurempi Etelä-Suomessa ja myös Itä-Suomessa. Pääsääntöisesti molemmat kotona työskentelyn muodot vähenevät pohjoiseen mentäessä. Kuntamuodon mukaan tarkasteltuna etätö on hieman yleisempää muissa kunnissa kuin kaupungeissa; täydentävän ylityön teko kotona on taas hieman yleisempää kaupungeissa kuin muissa kunnissa. Kaiken kaikkiaan alueelliset erot etätöissä ja täydentävässä ansiotyössä ovat varsin vähäisiä, joskin ajallinen muutos saattaa näyttää suuntaa tulevalle kehitykselle.

Tulokset viittaavat siihen, että etätö on – vastoin yleistä mielikuvaa – hiljalleen kehittymässä kasvukeskusten tai ”ruuhka-Suomen” käytännöksi. Vuosina 1990–2008 etätöntehtävien osuus palkansaajista on kasvanut vain kolme prosenttiyksikköä. Tätä suurempaa kasvua on kuitenkin ollut Etelä-Suomessa, mutta muualla muutos on jäänyt vähäiseksi. Etätö on siten yleistynyt eniten Etelä-Suomessa, minne työpaikat muutoinkin keskittyvät. Etätöön verrattuna täydentävä ylityö kotona on lisääntynyt selvemmin (+10 prosenttiyksikköä) Itä-Suomessa.

Etätö ja täydentävä ylityö kotona ovat lähes aina osa-aikaisia ratkaisuja. Vuonna 2008 vain kaksi prosenttia palkansaajista työskenteli pelkästään kotona. Tyypillisesti kotona tehdään etätöitä runsaat viisi tuntia viikossa, täydentävää ylityötä puolestaan runsaat kolme tuntia viikossa.

Liikkuva työ

Liikkuvan työn tekemistä on kysytty työolotutkimuksessa aika- ja paikkalauttuvuuksien näkökulmista. Palkansaajilta on kysytty, missä määrin he liikkuvat työn takia päätyöpaikan, esimerkiksi toimiston tai kodin, ulkopuolella. Palkansaajista 29 prosenttia liikkuu vähintään neljäsosan työajastaan (taulukko 3). Liikkuva työ on miehillä (41 %) kaksi kertaa yleisempää kuin naisilla (20 %). Ikäryhmien väliset erot ovat vähäisiä lukuun ottamatta nuorinta ikäryhmää, jossa liikkuminen on vähäisintä. Liikkuva työ eriytyy sosioekonomisen aseman mukaan: se on yleistä sekä ylempillä toimihenkilöillä että työntehtävillä mutta vähäisempää alemmilla toimihenkilöillä. Yksityiskohdalla luokitellulla ilmenee, että liikkuva työ on yleisintä johtajilla (55 %) sekä jakelu- ja palvelutyöntekijöillä (46 %).

Vähintään neljänneksen työajastaan liikkuvilta vastaajilta on tiedusteltu, missä seuraavista viidestä paikasta he liikkuvat: työpaikan sijaintipaikkakunnalla, Suomessa, naapurimaissa, Euroopassa tai muissa maanosissa. Vastaaja on voinut valita näistä useamman vaihtoehdon. Olemme yhdistäneet näistä naapurimaissa, Euroopassa sekä muissa maanosissa liikkumisen yhdeksi muuttujaksi, koska vastausten jakaumat näiden kysymysten osalta ovat samankaltaisia.

Liikkuvuuden suunta vaihtelee samansuuntaisesti kuin liikkuvuuden määräkin. Miehet liikkuvat naisia useammin työpaikkakunnalla, muualla Suomessa ja ulkomailla. Ikäryhmien väliset erot

Taulukko 3. Liikkuvan työn yleisyys taustamuuttujittain 2008.

	Työajasta vähintään 25 % liikkuvien osuus yhteensä (%)	Työpaikkakunnalla liikkuvat (%)	Suomessa liikkuvat (%)	Ulkomailla liikkuvat (%)
Sukupuoli				
mies	41	30	22	8
nainen	20	17	7	3
kaikki	29	23	14	5
Ikä				
15–24	23	20	8	0
25–34	30	23	16	5
35–44	30	23	15	7
45–54	31	25	15	5
55–64	29	22	12	5
Sosioekonominen asema				
ylempi toimihenkilö	36	25	24	13
alempi toimihenkilö	23	20	8	2
työntekijä	32	25	13	3

Taulukko 4. Liikkuvan työn yleisyys läänin ja kuntamuodon mukaan 2008.

	Työajasta vähintään 25 % liikkuvien osuus yhteensä (%)	Työpaikkakunnalla liikkuvat (%)	Suomessa liikkuvat (%)	Ulkomailla liikkuvat (%)
Lääni				
Etelä-Suomi	30	24	15	8
Länsi-Suomi	28	21	14	4
Itä-Suomi	29	21	12	2
Oulu	32	26	16	2
Lappi	40	33	10	3
Kuntamuoto				
muu kunta	32	24	15	5
kaupunki	29	22	14	5

ovat vähäisiä. Liikkuvuuden suunta eriytyy sosioekonomisen aseman mukaan: ylemmät toimihenkilöt liikkuvat keskimääräistä enemmän muualla Suomessa ja ulkomailla, työntekijät puolestaan työpaikkakunnalla (esim. rakentaminen). Yksityiskohtaisemmalla luokittelulla ilmenee, että johtajat liikkuvat muita yleisemmin sekä muualla Suomessa (41 %) että ulkomailla (27 %).

Lääneittäin tarkasteltuna liikkuvan työn osuus on suurin Lapissa (taulukko 4). Samoin liikkuvuuden suunta vaihtelee alueittain. Pohjois-Suomessa liikutaan keskimääräistä useammin työpaikkakunnalla, Etelä-Suomessa keskimääräistä useammin ulkomailla. Liikkuminen muualla Suomessa ei vaihtelee alueittain yhtä selvästi, joskin se on vähäisintä Lapissa. Kuntamuodon mukaan tarkasteltuna erot liikkuvuuden yleisyydessä ja suunnassa ovat vähäisiä.

Liikkuva työ ja kotona työskentely eivät näytä korvaavan toisiaan. Kotona etätyötä ja täydentävää ylityötä tekevästä suurempi osa (40 %) liikkuu vähintään neljäsosan työajastaan verrattuna kotona työskentelemättömiin (24 %). Osittain tämän taustalla on se, että molemmat ryhmät – liikkuvat ja kotona työskentelevät – painottuvat ylempiin toimihenkilöihin.

Vaikka työoloaineiston avulla ei ole mahdollista tarkastella ajallista muutosta liikkuvan työn suhteen, voidaan olettaa, että tietotyön yleistymisen seurauksena yhä useampi joutuu liikkumaan työssään, esimerkiksi asiakastapaamisissa tai koulutuksissa. Toinen tärkeä liikkuvuuden ulottuvuus on työmatkat. Aikaisemman tutkimustiedon valossa näyttäisi siltä, että tässäkin suhteessa palkansaajien liikkumistarve ei ole vähenemässä. Työssäkäyntialueet ovat laajentuneet, minkä seurauksena keskimääräiset työmatkat ovat pidentyneet (Helminen *et al.* 2003).

Pohdinta

Kotona työskentelyn luonne normaalitöiden täydentäjänä, liikkuvan työn suhteellisen suuri osuus ja työmatkojen pidentyminen kertovat siitä, että palkansaajien ekologinen jalanjälki tuskin on pienemässä. Nähtäväksi jää, vaikuttaako esimerkiksi videoneuvottelumahdollisuuksien yleistyminen liikkumistarpeisiin.

Tulostemme mukaan sekä kotona tehtävä ansiotyö että liikkuva työ vaihtelevat selvemmin palkansaajien taustapiirteiden mukaan kuin alueellisesti, joskin näiden työn muotojen välillä on myös selviä eroja. Kotona tehtävä etätyö ja täydentävä ansiotyö vaihtelevat etenkin sosioekonomisen aseman mukaan: ne koskettavat eniten ylempiä toimihenkilöitä ja erityisesti johtajia ja opetustehtävissä toimivia.

Ajallisesti etätyö on yleistynyt hitaammin kuin täydentävä ylityö kotona. Tutkimuskirjallisuudessa on tosin saatu hyvinkin erilaisia tuloksia etätyön yleistymisestä käsitteen operationalisoinnista riippuen. Tässä olemme korostaneet (etätyö)sopimuksen merkitystä ja etätyön tekemistä normaalitöiden puitteissa erottaaksemme varsinaisen etätyön kotona tehtävästä täydentävästä ylityöstä, joka näyttäisi ajallisessa tarkastelussa olevan yleisempää ja myös etätyötä jonkin verran nopeammin yleistyvää.

Alueelliset erot etätyössä ja täydentävässä ylityössä ovat vähäisiä. Mielenkiintoista on, että etätyö on yleistynyt selvemmin Etelä-Suomessa ja että etätyöstä on tullut pikemmin ruuhka-Suomen kuin muun Suomen käytäntö. Etätyöstä ei ole ollut optimististen visioiden veroiseksi työllistäjäksi maaseudulla. Kotona työskentelystä on tullut pikemminkin ylempien toimihenkilöiden selviytymiskeino työn paineissa.

Edellä kuvatun kehityksen taustalla on etelään suuntautuva muuttoliike ja kaupungistuminen. Yritykset samoin kuin esimerkiksi valtionhallinnon työpaikat keskittyvät pääkaupunkiseudun ohella muutamiin muihin kasvukeskuksiin. Työllisten muuttoliikettä tarkasteltaessa kaikista maakunnista Uusimaa on ollut viimeisen neljän vuosikymmenen aikana suurin voittaja; eniten työvoimaansa ovat menettäneet Itä-Suomen maakunnat ja Lappi (Myrskylä 2009).

Etenkään tietotyöntekijöitä työllistävien yritysten kiinnostus toimintansa laajentamiseksi haja-asustusalueille ei näytä realistiselta. Tietoliikenneongelmat eivät ole merkittävin kehityksen este. Osaavan työvoiman saatavuus, asiakaskontaktit sekä kuljetus- ja liikenneyhteydet rajoittavat yritystoiminnan hajauttamista maaseudulle (Lemetyinen & Kahila 2002). Myös omien tulostemme mukaan liikkuminen työn vuoksi ulkomaille on yleisintä Etelä-Suomessa, mihin todennäköisesti on yhteydessä tarve pitää työpaikkojen etäisyydet lentokentiltä kohtuullisina.

Valtion työpaikkojen hajasijoittaminenkin on ollut ongelmallista. Työpaikkoja on kadonnut muuttotappioalueilta, vaikka alueellistamissuunnitelmien mukaan jopa 4 000–8 000 valtionhallinnon työpaikkaa olisi mahdollista sijoittaa vuoden 2015 loppuun mennessä pääkaupunkiseudun ulkopuolelle (VNK 2004). Pahimmat menettäjät löytyvät Pohjois- ja Itä-Suomesta: työssäkäyntitilastojen mukaan vuosien 1995–2007 välisenä aikana Kainuusta, Pohjois-Pohjanmaalta ja Lapista katosi lähes 4 000 valtion työpaikkaa, Itä-Suomesta 2 000. Kuitenkin, alueellistamispyrkimyksistä huolimatta, samana tarkastelujaksona Uudellemaalle tuli 6 000 valtion työpaikkaa lisää. (Savela 2010.)

Vaikka mahdollisuus hyödyntää erilaisia joustavia työjärjestelyitä on leimallinen ominaispiirre suomalaiselle työelämälle, alue- tai ympäristöpoliittiseksi työvälineeksi hajautetusta työstä ei ole. Koska kotona työskentely on palkansaajien enemmistölle normaalityötä täydentävä ratkaisu, se ei merkittävästi vaikuta ihmisten asuinpaikan valintaan tai vähennä päivittäistä liikkumisen tarvetta.

Liikennesuunnittelun ja liikkumisen hallinnan näkökulmasta olisikin olennaista ymmärtää eri ryhmien motiiveja. On syytä erottaa työntekijät, jotka työskentelevät kotonaan eliminoidakseen työmatkoja tai ruuhkahuippuja ja sellaiset työntekijät, jotka työskentelevät kotonaan ennen tai jälkeen työpaikalla vietetyn työajan. Jälkimmäinen ryhmä ei välttämättä koe eroa normaaliin työmatkaliikkumiseen.

Toiseksi hajautetun työn tutkimus kaipaa yrit-

täjien ja itsensä työllistäjien integroimista yleisyystarkasteluihin. Nämä ryhmät saattavat liikkua työssään merkittävän paljon ja pitää samalla kotiaan tukikohtana. Näiden ryhmien ominaispiirteitä on mahdollista kartoittaa tarkemmin jatkossa esimerkiksi Tilastokeskuksen työvoima- ja ajankäyttötutkimusten avulla.

Kolmas tärkeä tutkimustarve liittyy työn ajallisen ja tilallisen hajautumisen seurauksiin ja hallintaan yksilö- ja organisaatiotasolla. Emme vielä tiedä riittävästi, mitä vaikutuksia työn rajojen hämärtymisellä on yksilöiden jaksamiselle ja työyhteisöjen hyvinvoinnille.

Kiitokset

Suomen Akatemia ja Työsuojelurahasto ovat rahoittaneet tutkimustamme.

Lähteet

- Broughton, Andrea (2007). *Place of work and working conditions*. Eurofound, Dublin.
- Felstead, Alan, Jewson, Nick & Walters, Sally (2005). *Changing places of work*. Palgrave, Basingstoke.
- Fenner, Grant H. & Renn, Robert W. (2010). Technology-assisted supplemental work and work-to-family conflict: the role of instrumentality beliefs, organizational expectations and time management. *Human Relations* 63:1, 63–82.
- Helle, Minna (2004). *Etätyö*. Editia, Helsinki.
- Helminen, Ville, Ristimäki, Mika & Oinonen, Kari (2003). *Etätyö ja työmatkat Suomessa*. Ympäristöministeriö, Helsinki.
- Julkunen, Raija (2008). *Uuden työn paradoksit. Keskusteluja 2000-luvun työprosess(e)ista*. Vastapaino, Tampere.
- Julkunen, Raija, Nätti, Jouko & Anttila, Timo (2004). *Aikanyrjähdys. Keski-ikäisten tietotyön puristuksessa*. Vastapaino, Tampere.
- Lehto, Anna-Maija & Sutela, Hanna (2008). *Työolojen kolme vuosikymmentä. Työolotutkimusten tuloksia 1977–2008*. Tilastokeskus, Helsinki.
- Leinamo, Kari (2009). *Paljon pubetta, vähän tuloksia. Kokeimuksia etätyöstä ja alueellistamisesta eri vuosikymmeninä*. Levón-instituutti, Vaasa.
- Lemetyinen, Telle & Kahila, Petri (2002). *Tietoyritysten hajauttaminen maaseudulle*. Ruralia-instituutti, Seinäjoki.
- Mirchandani, Kiran (2000). "The best of both worlds" and "cutting my own throat": contradictory images of home-based work. *Qualitative Sociology* 23:2, 159–182.
- Myrskylä, Pekka (2009). Työvoiman alueellinen liikkuvuus. Teoksessa Pärnänen, Anna & Okkonen, Kaisa-Mari (toim.) *Työelämän suurten muutosten vuosikymmenet*. Tilastokeskus, Helsinki, 85–96.
- Nätti, Jouko, Väisänen, Mia & Anttila, Timo (2004). Paid work at home and time use in knowledge work. Esitelmä 26. IATUR-konferenssi Roomassa 27.–29.10.2004.
- Nätti, Jouko, Väisänen, Mia & Anttila, Timo (2005). Tietotyö, ansiotyö kotona ja perhe. *Työ ja ihminen* 19:1, 71–90.

- Ojala, Satu (2009). Työ hajautuu – missä käsitteiden rajat? *Työelämän tutkimus* 7:2, 92–104.
- Parent-Thirion, Agnès, Macías, Enrique Fernández, Hurley, John & Vermeylen, Greet (2007). *Fourth European working conditions survey*. Eurofound, Dublin.
- Pekkola, Juhani (2002). *Etättyö Suomessa. Fyysiset, virtuaaliset, sosiaaliset ja henkiset työtilat etättyöympäristöinä*. Hanken, Helsinki.
- Peters, Pascale, Tijdens, Kea G. & Wetzels, Cecile (2004). Employees' opportunities, preferences, and practices in telecommuting adoption. *Information & Management* 41:4, 469–482.
- Pyöriä, Pasi, Melin, Harri & Blom, Raimo (2005). *Knowledge workers in the information society. Evidence from Finland*. TUP, Tampere.
- Salmi, Minna (1991). Ansiotyö kotona – toiveuni vai painajainen. *Helsingin yliopiston Sosiologian laitoksen tutkimuksia* 225.
- Savela, Olli (2010). Valtio vähentänyt työpaikkojaan eniten Pohjois-Suomesta. *Tieto & Trendit* 4–5/2010.
- Sullivan, Cath (2003). What's in a name? Definitions and conceptualisations of teleworking and homeworking. *New Technology, Work and Employment* 18:3, 158–165.
- VNK (2004). Alueellistamishjelman periaatteet ja linjaukset. *Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja* 8/2004.
- Vartiainen, Matti, Lönnblad, Johan, Balk, Anssi & Jalonen, Kari (2005). *Mobiilin työn haasteet*. Työministeriö, Helsinki.